

Čehizmi u slovačkom jeziku iz normativnoga aspekta

Sažetak: Leksemi preuzeti iz češkoga u slovačkom standardnom jeziku mogu se razvrstati u tri skupine: 1) u skupinu adaptiranih leksema proizišlih iz slovačko-čeških jezičnih dodira koji pripadaju slovačkomu standardnomu jeziku, 2) u skupinu leksema koji se u nekom razdoblju pojavljuju kao rubni elementi u slovačkom, no koji nisu ušli u širu uporabu, odnosno koji se u njoj nisu zadržali, i 3) u skupinu leksema koji u slovačkoj jezičnoj praksi konkuriraju slovačkim riječima, no koji u normativistici nisu prihvaćeni kao dio slovačkoga standardnoga jezika. U ovom se radu opisuju normativni status i normativne mijene čehizama ponajprije na primjeru najnovijih izdanja *Kratkoga rječnika slovačkoga jezika*, koji je prema slovačkomu Ministarstvu kulture i Zakonu o državnom jeziku Slovačke Republike mjerodavan kodifikacijski priručnik.

Ključne riječi: čehizmi, slovački jezik, rječnici

1. Uvod

U slovačkom su jeziku čehizmi (bohemizmi) uočljivi na svim jezičnim razinama. Oni su posljedica češko-slovačkih jezičnih dodira, koji su tijekom povijesti¹ bili raznovrsni, a nisu se prekinuli ni nakon raspada zajedničke države početkom 90-ih godina prošloga stoljeća (usp. Nábělková 2008, Grčević 2010). U nastavku na moja prijašnja istraživanja (Gazdíkova 2004, 2005) u ovom se radu istražuje leksičko normativni status čehizama ponajprije u najnovijim izdanjima (četvrtom i petom) rječnika *Krátky slovník slovenského jazyka* (dalje: KSSJ).

¹ Istražujući čehizme u rječniku *Historický slovník slovenského jazyka*, Iveta Valentová kaže da „bohemizmi, riječi označene kvalifikatorom *čes.*, predstavljaju treću najbrojniju skupinu preuzetih riječi“ (Valentová 2011: 150, prijevod M. G.).

KSSJ izišao je do sada u pet izdanja pod glavnim uredništvom Jána Kačale i Márie Pisárčikové (od 4. izdanja i Mateja Považaja). Prva četiri izdala je Slovačka akademija znanosti, a peto izdanje Matica slovačka. Svojim opsegom KSSJ pripada rječnicima srednje veličine. Od prvoga do posljednjega izdanja povećao se s 50 000 na 70 000 riječi. Prvo izdanje (1987) izišlo je još za vrijeme postojanja bivše Čehoslovačke, drugo 1989. godine (u godini velikih društveno-političkih promjena), a ostala tri izdanja u samostalnoj Slovačkoj (1997, 2003, 2020). Za naše leksičko normativno istraživanje čehizama taj je rječnik relevantan zato što je i dalje jedini cjeloviti rječnik suvremenoga slovačkoga jezika.² Osim toga on je prema Ministarstvu kulture³ i Zakonu o državnom jeziku Slovačke Republike⁴ jedan od osnovnih normativnih priručnika koji kodificiraju slovački kao državni jezik u smislu Zakona.

2. Kratica čes. u KSSJ-u

U popisu kratica i njihovih značenja (*Zoznam skratiek a značiek v slovníku*) najnovijega (petoga) izdanja KSSJ-a (KSSJ 2020: 39–42) navodi se, među inima, i kratica čes. za *český* („češki“). Za većinu drugih takvih kratica, npr. za francuski, finski, grčki, hebrejski itd., donosi se dopuna da označuju podrijetlo pojedinih riječi (npr. „slovo francúzskeho pôvodu“ – „riječ francuskoga podrijetla“). Takvu dopunu kratica čes. imala je u prvom i drugom izdanju („slovo českého pôvodu, český“ – „riječ češkoga podrijetla, češki“, KSSJ 1989: 29), no od trećega izdanja nadalje izostavljena je (kao i uz kratice za neke druge jezike, KSSJ 1997: 36). Iako se kratica čes. navodi u *Popisu kratica i njihovih značenja*, ona se u rječniku ne upotrebljava ni uz jednu riječ i ni u jednom od njegovih pet izdanja.

To što u KSSJ-u nijedna riječ nije označena kao čehizam ne znači da čehizama u njemu nema. Ima ih, no njihova identifikacija na temelju KSSJ-a nije moguća. Suočena s tim problemom, u prethodnom istraživanju slovakističkih normativnih tendencija prikupila sam iz drugih slovakističkih izvora 1865 riječi koje su označene kao čehizmi⁵ i provjerila njihov status u prva tri

² Novi veliki rječnik *Slovník súčasného slovenského jazyka* izišao je do slova Pn (SSS 2021).

³ Dokument (od 15. 3. 2021.) Ministarstva kulture Slovačke Republike br. MK-3620/2021-110/6659: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/kodifikovana-podoba-vyhlasenie-2021_.pdf. Pristup: 2. 2. 2021.

⁴ *Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky; v znení neskorších predpisov*: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/z._%C4%8D._270-1995_Z._z._1472210465.pdf. Pristup: 2. 2. 2021.

⁵ Kao vrela prikupljenih čehizama poslužili su radovi Dolník 1992, 1993; Sokolová 1991, 1995; Práca 1998; Horák 1999; Ivanová-Šalingová, Šaling, Maníková 1998. Popis

izdanja KSSJ-a (Gazdíkova 2004 i 2005). U ovom se radu težište istraživanja stavlja na četvrto i peto izdanje.

3. Kvalifikacija čehizama u KSSJ-u

Većina kvalifikatora koji se u KSSJ-u upotrebljavaju za označavanje leksičkih jedinica, uključujući i čehizme, uobičajena je i u leksikografiji drugih jezika. Kada se čehizmi u KSSJ-u navode bez kvalifikatora (*bezpriznakové slová*), kao npr. glagol *žehliť* ili pridjev *tehotná*, normativno gledano, dio su neutralnoga standardnojezičnoga leksika. To su riječi za koje većina slovačkih govornika i ne sluti da su češkoga podrijetla. Kvalifikatorima se čehizmi određuju prema stilu, ekspresivnosti ili aktualnosti (vidi tablicu u 4. poglavlju). Za stilsko obilježavanje koriste se uobičajeni kvalifikatori kao *knjiški* (npr. *bezostyšný, nebojácny*), *razgovorni* (npr. *báječný, drzo, drzý*), *stručni* (npr. *breživošť, anat. čeľusť*), a iz aspekta ekspresivnosti kvalificiraju se kao *ekspresivni* (npr. *darebák*), *pejorativni* (npr. *chytrák*) ili *grubi* (npr. *štetka*). Prema *aktualnosti* označavaju se kao *zastarjeli* (npr. *podivín*) i *zastarijevajući* (npr. *onemocnieť*) itd. Sve tako obilježene riječi, zajedno s neobilježenima, smatraju se riječima koje su dio književnoga jezika (*spisovné slová*).

Čehizmi se u svim izdanjima KSSJ-a označuju istim kvalifikatorima, osim što se kvalifikator *nespisovný* 'neknjiževni' upotrebljava samo u prvim dvama izdanjima (npr. kod riječi *horkokrový, mlsný, pokul'hávať, zbytok*). Od 3. izdanja nadalje taj se kvalifikator više ne upotrebljava, a sve njime označene riječi prekvalificirane su u neispravne (usp. Gazdíkova 2004).

Pozornost izazivaju kvalifikator *subštandardný* 'supstandardni' i dvije leksikografske oznake *vhodnejšie* ('prikladnije') i *správne, správny* ('točno, točan'), koje se u KSSJ-u često upotrebljavaju pri kvalifikaciji čehizama. Kvalifikator *subštandardný* uvodi se prvi put u slovačkoj leksikografiji upravo u KSSJ-u, a preuzeo ga je i *Slovník súčasného slovenského jazyka* (SSSJ 2006–2021). Prema rječniku KSSJ-a tim se kvalifikatorom obilježavaju riječi koje se u jezičnoj praksi upotrebljavaju za namjerno razlikovanje od standardnojezične norme, odnosno za „oživljavanje“ govora. Glavnim obilježjem supstandardnih riječi smatra se nedostatak standardnosti, koji može biti prouzročen visokom mjerom ekspresivnosti ili razlozima jezičnostrukturnoga karaktera (KSSJ 2020: 33). Te *supstandardne* riječi, zajedno sa *slen-*

svih prikupljenih riječi i njihovih izvora donosi se u Gazdíkova 2005: 277–313. Pri identifikaciji čehizama ne slažu se svi jezikoslovci podjednako. O razlozima zbog kojih dolazi do razilaženja usp. Gazdíkova 2005. Novija istraživanja i leksikografska djela kao što su Králik 2015 i *Historický slovník slovenského jazyka*, 1991–2008 zasigurno će pridonijeti ujednačavanju pogleda o njima.

gizmima i *dijalektizmima*, smatraju se neknjiževnim riječima, tj. riječima koje ne pripadaju književnomu jeziku (*nepisovné slová*).

Leksikografske oznake *vhodnejšie* ('prikladnije') i *správne, správny* ('točno, točan') nazivaju se u KSSJ-u „praktičnim savjetima“ (KSSJ 2020: 33). One se odnose na slovačke ekvivalente pojedinih čehizama, od kojih su odvojene zarezom (usp. primjere 1 i 2: *chovanie* i *akonáhle*). Pri njihovoj primjeni negativna kvalifikacija čehizama proizlazi dakle iz kvalifikacije slovačkih ekvivalenata kao 'ispravnih' ili 'prikladnijih'. U tom je slučaju riječ *chovanie* 'manje prikladna' jer su slovački ekvivalenti *správovanie; vystupovanie, konanie* 'prikladniji', a riječ *akonáhle* je 'neispravna' jer su samo slovački ekvivalenti *len čo, sotva, hned' ako* označeni kao 'ispravni' i istaknuti masnim slovima.

Primjer 1

chovanie -ia s., *vhodnejšie správanie; vystupanie, konanie: dobré, zlé, hrubé, vybrané ch. správanie*

Primjer 2

akonáhle, správ. len čo, sotva, hned' ako

Razlikovanje književnih i neknjiževnih riječi (*spisovných a nepisovných slov*) od trećega izdanja (KSSJ 1997) nadalje grafički se pojačava promjenom tipa pisma kod *slengizama* i *supstandardnih* riječi. Te se riječi od trećega izdanja ne tiskaju kao ostale natuknice masnim slovima, čime se smanjuje njihova vidljivost. Na jednak se način navode i natuknice koje se smatraju 'neispravnima', npr. riječ *akonáhle* (usp. Primjer 2), za razliku od 'manje prikladnih', npr. *chovanie* (usp. Primjer 1). Te 'manje prikladne' riječi po načinu navođenja kao da su dio standardnojezičnoga leksika, iako se umjesto njih preporučuju 'prikladniji' ekvivalenti.

4. Promjene u kvalifikaciji čehizama

Od 1865 prikupljenih čehizama potvrđena je u KSSJ-u otprilike jedna petina (KSSJ 1987: 356, KSSJ 1997: 365, KSSJ 2020: 395). Brojeve ne treba uzimati kao apsolutne jer u rječniku zasigurno ima i pojedinih čehizama koji nisu na našem popisu. U nastavku se donosi tablica s brojevanim pregledom pojedinih kvalifikacija čehizama u prvom, trećem i petom izdanju KSSJ-a. Podaci iz drugoga i četvrtoga izdanja u tablici se ne navode jer se drugo izdanje više-manje podudara s prvim, a četvrto s trećim i djelomice s petim.

Tablica: Kvalifikacija čehizama u KSSJ 1987, 1997, 2020

Kvalifikacije	KSSJ 1987 (356 riječi)	KSSJ 1997 (365 riječi)	KSSJ 2020 (395 riječi)
A) spisovné slová (književne riječi)	193	184	194
a) <i>bezpriznakové</i> (neobilježene)	75	69	71
b) <i>hodnotené podľa</i> (obilježene prema)	113	100	102
štýlov (stilovima):			
- <i>knížné</i> (knjiške)	49	43	41
- <i>odborné</i> (stručne)	12	6	6
- <i>hovorové</i> (razgovorne)	29	29	28
- <i>hovor.+expr.</i> (razg. + ekspr.)			3
expresívnosti (ekspresivnosti):			
- <i>hrubé</i> (grube)	0	1	1
- <i>expresívne</i> (ekspresivne)	8	8	8
- <i>ekspr. + hrubé</i> (ekspr. + grube)	1	1	1
- <i>hypokoristické</i> (hipokoristici)	1	1	1
- <i>pejoratívne</i> (pejorativne)	1	1	1
- <i>pren.</i> (s prenesenim značenjem)	1	1	1
aktuálnosti (aktualnosti):			
- <i>zastarávajúce</i> (zastarijevajuće)	7	5	6
- <i>zastarané</i> (zastarjele)	5	5	5
<i>menej vhodné</i> (manje prikladne)	5	15	21
B) nespisovné slová (neknjiževne riječi)	66	49	47
a) <i>nárečové</i> (dijalektizmi)	1	1	1
b) <i>slangové</i> (slengizmi)	7	7	7
c) <i>subštandardné</i> (supstandardne)	45	41	39
d) <i>nespisovné slová</i> (neknjiževne riječi)	13	-	-
C) nesprávne (neispravne)	100	135	157
(A + B + C)	(359)	(368)	(398) ⁶

Iz tablice je vidljivo da je pristup u ocjenjivanju čehizama u KSSJ-u umjeren, tj. da je velik broj prihvaćen u slovačkom standardnojezičnom leksiku (usp. u tablici neobilježene riječi *Aa*) i obilježene riječi *Ab*). Riječ je otprilike

⁶ Tri polisemne riječi *kázeň*, *škodný* i *žrádlo* uvrštene su po dva puta prema različitim značenjima, pa su brojevi u tablici (A + B + C) za tri jedinice veći (359, 368 i 398) od gore navedenih brojeva potvrđenih riječi (356, 365 i 395).

o polovici svih potvrđenih čehizama u svim izdanjima rječnika. No unatoč tomu u trećem izdanju (KSSJ 1997) primjećuje se u usporedbi s prvim izdanjem (KSSJ 1987) pojačana tendencija prema odstranjivanju čehizama iz standardnojezičnoga leksika. Na to upućuje, među ostalim, povećan broj neispravnih riječi (sa 100 riječi povećan na 135), smanjen broj standardnojezičnih riječi (sa 193 na 184) ili prevladavajuća negativna prekvalifikacija čehizama. U potonjoj kategoriji neobilježene književne riječi postaju obilježene, npr. *krb* (supstandardna), *tužka* (razgovorna), *pokladňa* i *vytknúť* (manje prikladne); knjiške riječi kao *chátrať*, *milostný*, *nemoc*, *snád'* postaju manje prikladne; stručne riječi *nezávadnosť*, *nezávadný*, *vrchný*, *vyprostit'* udaljavaju se iz standarda i proglašavaju se neispravnima. Primjećuju se i rijetke promjene u drugom smjeru, npr. kad razgovorna riječ *hasič* postaje neutralna leksička jedinica, a supstandardna riječ *meľa* (*mela*) ekspresivno-razgovorna. Promjena kvalifikatora potvrđena je kod 49 riječi, a kad se u obzir uzme i njihov grafički prikaz, promjene su uočljive kod ukupno 100 riječi.

Tendencija prema odstranjivanju čehizama iz slovačke norme u petom se izdanju rječnika (KSSJ 2020) nastavlja, no u puno blažem obliku. Odstranjivanje ne znači da se čehizmi brišu iz rječnika. Naprotiv, u usporedbi s trećim izdanjem (KSSJ 1997) broj potvrđenih čehizama povećao se za čak 30 riječi (s 365 na 395). No većina njih (22) smatra se neispravnima. Kao iznimke mogu se uočiti novouvrštene riječi koje su pozitivno vrjednovane, npr. razgovorni i ekspresivni glagol *naklusat'*, pridjev *núdzny* kao stilski neutralan i neobilježen. U nastavku ispisujemo abecedno svih 30 riječi prema petomu izdanju⁷ s kraticom njihovih kvalifikatora, a u zagradama navodimo njihove preporučene ekvivalente:

subst. *andulka* (papagájec), *doprovod* (ispr.: sprievod), imenica *drť* (ispr.: drvina)⁸, prilog subšt. *klúdne* (pokojne), dij. *krmelec* (kímidlo), *kul'hať* (ispr.: krívať), *kul'havý* (ispr.: krívajúci, čaptavý, šmatľavý, krivý; chromý), *nádražie* (u 2. značenju: ispr. stanica), *nádražný* (u 2. značenju: ispr. staničný), *nadsádzka* (prikladnije: zveličenie), razg. ekspr. *naklusat'* (u 2. značenju: rýchlo niekam prísť, dostaviť sa), *nerezový* (ispr.: antikorový), *núdzny* (neobilježen sa sinonimom: chudobný), u prenes. značenju *padavka* (slaboch), *plížiť sa* (ispr.: plaziť sa, plúžiť sa, prikrádať sa), *pokladať* (ispr.: klásť; klásť dlažbu), *potierať* (ispr.: potláčať, prenasledovať, zdolávať), *predať* (u 3. značenju: ispr. odovzdať), *predsedkyňa* (ispr.: predsedníčka), *prehoz* (ispr.: 1. prikrývka 2.

⁷ Neke od tih 30 riječi potvrđene su već i u četvrtom izdanju (KSSJ 2003), kao *andulka* s kvalifikatorom supstandardni ili neispravne riječi *doprovod*, *špáratko*.

⁸ Glagol *drtiť* i pridjev *drťivý* navedeni su kao neispravni već i u prethodnim izdanjima rječnika. Ako je u popisu navedena konkretna vrsta riječi, onda je samo ona nova u petom izdanju. Usp. imenicu *drť*, prilog *klúdne* i pridjev *zavazadlový*.

šatka, šál, pléd), *prepožičať* (ispr.: požičať, udeliť), *radidlá* (ispr.: kormidlo), *rovnítko* (ispr.: znamienko rovnosti, znak rovnosti), *skus* (ispr.: zhryz), *spiklenec* (ispr.: sprisahaneč), *spiknutie* (ispr.: sprisahanie), *špáratko* (ispr.: špáradlo), *vyvstať* (ispr.: vynoriť sa, ukázať sa, objaviť sa; prejavíť sa), pridjev *zavazadlový* (ispr.: batožinový), *zdieľať* (prikladnije: mať; znášať; deliť sa; zastávať; súhlasíť; oznamovať; šíriť; sprostredkúvať; zverejňovať; spolupracovať)

Osim tih novouvedenih riječi potvrđeno je i 15 promjena u kvalifikaciji. Riječ *každopádne* navedena je u KSSJ 1997 i 2003 kao zastarjela, a u petom izdanju iz 2020. postala je manje prikladna; riječ *nemoc* od manje prikladne promijenila se u zastarjelu; neispravne riječi *kl'ud*, *kl'udný* promijenile su se u supstandardne; neispravna riječ *čípok* postala je manje prikladna, itd. Ostale promjene u kvalifikaciji odnose se na riječi *krabica* i *krb* (supst. → manje prikladna), *mazaný* (supst. → ekspr.), *naložit'* (ekspr. → razg., ekspr.), *nekalý* (knjiš. → manje prikladna), *polynok* (dijal. → neispr.), *randál* (supst. → razg., ekspr.), *sranda* (supst. → supst. grubo), *tužka* (razg. → zastarij.) i *zhostiť sa* (knjiš. → neobilježena).

5. Kvalifikacija čehizama u drugim rječnicima

Kvalifikacije pojedinih čehizama i njihove promjene u pojedinim izdanjima KSSJ-a nije uvijek lako razumjeti, a to postaje još teže kada ih usporedimo s drugim rječnicima, u kojima se kvalifikacije u puno slučajeva razlikuju. Još se nekako mogu razumjeti prekvalifikacije supstandardnih (u jezičnoj uporabi učestalih) riječi u razgovorne, iz knjiških u zastarjele, pa čak i to da se u okviru normiranja neke standardnojezične riječi kvalificiraju kao neispravne. Međutim dosta je neuvjerljivo kad se učestale razgovorne riječi u kratkom vremenskom periodu proglašavaju zastarjelima ili suprotno.

Slovník súčasného slovenského jazyka (dalje: SSSJ, A – G, 2006) kvalificira već spomenutu riječ *čípok* kao razgovornu, za razliku od KSSJ-a, u kojem se ona kvalificira kao neispravna od prvoga do četvrtoga izdanja (1987, 1989, 1997 i 2003). KSSJ u tom valjda slijedi stariji *Slovník slovenského jazyka* (dalje: SSJ 1959–1968), u kojem je ta riječ također navedena kao neispravna. U petom izdanju KSSJ-a (2020) kvalificira se kao manje prikladna.

Kao razgovornu riječ s dodatkom o njezinu latinskom podrijetlu vrjednuje SSSJ (A – G, 2006) i riječ *andulka*, naziv za vrstu papige, koja se pak u zadnja dva izdanja KSSJ-a (2003, 2020) navodi kao supstandardna.

Zanimljiva je i kvalifikacija riječi *krabica*, koja je u starijem rječniku SSJ-u (1959–1968) navedena kao zastarjela i razgovorna. U KSSJ-u navodi se do

četvrtoga izdanja (2003) kao supstandardna, a u njegovu najnovijem izdanju kao manje prikladna (KSSJ 2020). Novi veliki rječnik SSSJ (H–L, 2011) svrstava je s podatkom o češkom podrijetlu u standardnojezični leksik bez ikakva dodatnoga kvalifikatora. Takva i slična razilaženja u slovačkim rječnicima mogu dovesti do nepotrebnoga zbunjivanja korisnika rječnika.

Neki čehizmi, kao *čumieť, kl'ud, kojit', prádlo, lehátko* itd., unatoč poučavanju⁹ i negativnomu normiranju u jezičnoj uporabi već desetljećima neprestano konkuriraju slovačkim ekvivalentima. Usporedbom različitih rječnika može se vidjeti da se čestom promjenom kvalifikatora traga za primjerenim opisom njihova statusa jer se iz uporabe 'ne daju' udaljiti (*čumieť, kl'ud*). Neki se pak čehizmi u rječnicima jednostavno 'diskvalificiraju' bez obzira na svoju proširenost ili argumentaciju govornika (*kojit', prádlo*) (usp. sociolingvističko istraživanje čehizama u slovačkome u Gazdíkova 2005). U jezičnoj praksi učestala riječ *kl'ud* 'mir, spokojstvo; tišina, tiho!' navedena je u SSJ-u (1959–1968) kao knjiška riječ, u KSSJ-u od prvoga je izdanja (1987) do četvrtoga (2003) zabilježena kao neispravna, a u zadnjem (2020) prekvalificirana je u supstandardnu. U novom SSSJ-u navedena je bez kvalifikatora, no ipak kao manje prikladna jer je njezin predloženi ekvivalent 'pokoj' označen kao prikladniji.

Glagol *čumieť* 'buljiti' potvrđen je u srednjoslovačkim i istočnoslovačkim dijalektima (*Slovník slovenských nářečí, A – K*, 1994). On u pojedinim rječnicima ima sljedeće kvalifikatore i ekvivalente:

Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968): **čumieť**, -í, -ia *nedok.* (čes.) *expr.* vyvalovat' oči, zízať

Krátky slovník slovenského jazyka (1987, 1989): **čumieť**, -í, -ia *ndk.* *subšt.* vyvalovat' oči, zízať

Krátky slovník slovenského jazyka (1997, 2003): *čumieť, správ.* **zízať, okáľiť, civieť**

Slovník súčasného slovenského jazyka, A – G (2006): **čumieť** -mí, -mia *nedok.* (čes.) *subšt.* uprene pozerat'

Krátky slovník slovenského jazyka (2020): *čumieť, správ.* **zízať, okáľiť, civieť**

⁹ Proteklih nekoliko godina znatno su se proširile mrežne stranice različitih prevoditeljskih i obrazovnih ustanova, pojedinih prevoditelja i drugih stručnjaka na kojima se dijele jezični savjeti, poučava slovački jezik i govori o njegovu standardnom obliku. Uočljivo je da se na njima (često nestručno) govori o čehizmima kao standardnojezičnom problemu (usp. npr. <https://www.lexika.sk/blog/bohemizmy-cechizmy-v-slovincine/>; <https://www.translata.sk/blog/tieto-bohemizmy-v-slovincine-vyuziva-takmer-kazdy>; <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/7556/bohemizmy-v-slovincine-poznate-ich>; <https://www.teraz.sk/slovincina/slovincina-bohemizmy-v-lubeznej-slov/403496-clanok.html>; pristup 13. 2. 2022.). Kako je tema čehizama nakon detabuiziranja postala vrlo popularna u širim nejezikoslovnim krugovima (više na slovačkoj strani nego na češkoj), i to zahvaljujući upravo internetu, opisuje se npr. u Gazdíkova 2005 i Gajdošová 2017.

Riječ *čumieť* u SSSJ-u navedena je dakle kao ekspresivna riječ češkoga podrijetla. U prva dva izdanja KSSJ-a ušla je kao supstandardna, a od trećega do zadnjega izdanja (1997, 2003, 2020) smatra se neispravnom, jer se kao ispravni navode samo predloženi ekvivalenti (tiskani masnim slovima). Novi SSSJ navodi *čumieť* s dodatnom napomenom o češkom podrijetlu i obilježava je ponovno kao supstandardnu u skladu s prvim dvama izdanjima KSSJ-a. Velik broj slovačkih ekvivalenata *zízať, okáľiť, civieť, vyvaľovať oči, uprene pozerateľ* upućuje na to da se ekvivalentima ne postiže ni efekt ni značenje koje ima prošireni glagol *čumieť*.

6. Zaključak

Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ) jedan je od najvažnijih kodifikacijskih priručnika slovačkoga standardnoga jezika. Iako se u njegovu popisu kratica i njihovih značenja navodi i kratica *čes. za český* („češki“), ni u jednom njegovu izdanju nema riječi koje bi bile označene kao čehizmi. Provjerom riječi u KSSJ-u koje se u drugim slovakističkim radovima označuju kao čehizmi dolazi se do uvida u normativistički pristup KSSJ-a riječima koje se u slovakistici smatraju čehizmima. Iz naših starijih istraživanja poznato je da je pristup čehizmima u KSSJ-u općenito gledano umjeren (Gazdíkova 2004, 2005). Od 1865 prikupljenih čehizama u različitim izdanjima KSSJ-a potvrđena je otprilike jedna petina. Od toga otprilike polovina čehizama ima status „književnih riječi“ (KSSJ 1987: 193, 1997: 184, 2020: 194), a drugu polovinu čine „neknjiževne i neispravne riječi“ (usp. tablicu u 4. poglavlju).

Pozornost zaslužuje u leksikografiji neuobičajen kvalifikator ‘supstandardni’ te savjeti tipa ‘prikladnije’ i ‘ispravno’, koji se vrlo često koriste za kvalifikaciju čehizama. Najveće promjene u njihovoj kvalifikaciji dogodile su se u vremenu velikih društveno-političkih promjena koje su rezultirale nestankom zajedničke države Slovaka i Čeha i nastankom samostalne Slovačke Republike. To je vidljivo u razlikama između drugoga (1989) i trećega izdanja (1997) KSSJ-a. Promjene su bile usmjerene prema odstranjivanju čehizama iz slovačkoga standardnojezičnoga leksika. I u daljnjim izdanjima provodile su se promjene u tom smjeru, no u manjoj mjeri. Najnovije peto izdanje KSSJ-a (2020) donosi u usporedbi s trećim izdanjem (1997) 30 novih riječi, od kojih se većina (22 riječi) smatra neispravnima. Osim toga kod 15 riječi provedena je promjena u kvalifikaciji.

Kvalifikacije nekih čehizama i njihove brze i česte promjene u KSSJ-u, kao i razilaženja u usporedbi s drugim rječnicima ili normativnim priručnicima, ne pridonose sigurnosti govornika. Njoj ne pridonosi ni to što je putem mrežnih stranica Jezikoslovnoga instituta L. Štúra (pri Slovačkoj aka-

demiji znanosti) široj javnosti omogućen pristup četvrtomu izdanju KSSJ-a iz 2003. godine, iako je slovačko Ministarstvo kulture 15. ožujka 2021. (usp. bilješku 3) kao obvezujuće propisalo njegovo peto izdanje, koje na mreži nije javno dostupno (KSSJ 2020).

U ocjenjivanju nekih riječi bilo bi bolje u leksikografiji više prostora posvetiti deskripciji nego preskripciji. Time bi se smanjilo razilaženje između norme i uzusa koje postoji već desetljećima, kao što je slučaj npr. s prije spomenutim glagolom *čumieť*. On je u jezičnoj praksi proširen, a KSSJ 2020 navodi ga kao neispravnu riječ. Hoće li se to razilaženje smanjiti nakon pojave poznatoga kipa u Bratislavi, nazvanoga *Čumil* (izvedenica od *čumieť*),¹⁰ zapravo jedne od najpoznatijih novijih turističkih atrakcija u središtu grada, možemo *čakat'* 'čekati' i *čumieť'* 'buljiti' tako kao on.

ČUMIL v Bratislave (V. Hulík 1997)

Literatura

- Dolník, J. 1992. *České slová v slovenčine*. „Studia Academica Slovaca“, 21. Str. 1–10.
- Dolník, J. 1993. *Analogiebildungen im Slovakischen unter Einfluß des Tschechischen*. „Die Welt der Slaven“, XXXVIII. Str. 1–11.
- Gajdošová, K. 2017. *České a slovenské kontaktové lexikálne javy v ich metajazykovej reflexii (na báze textových korpusov)*. Disertační práce. Ment.: Nábělková, M. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. (<https://ujc.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/ujc/veda-vyzkum/vyzkum/gramatika-a-korpus/proceedings-2012/konferencni-prispevky/GajdosovaKatarina.pdf>. Pristup 13. 2. 2022.)

¹⁰ Imenica *čumil* zabilježena je kao apelativ u SSSJ-u s kvalifikatorom supstandardni, kao i glagol *čumieť* (SSSJ, A – G, 2006).

- Gazdíkova, M. 2004. *Zu heutigen Standardisierungstendenzen im Slovakischen*. „Die Welt der Slaven“, XLIX. Str. 129–144.
- Gazdíkova, M. 2005. *Die tschechischen Kontaktwörter in der slovakischen Sprachpraxis und in der Rezeption der zeitgenössischen Slovakistik*. München: Verlag Otto Sagner. (eBook: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/26121>. Pristup 8. 2. 2022.)
- Grčević, M. 2010. Mira Nábělková: *Slovenčina a čeština v kontakte – Pokračovanie príbehu*. Bratislava–Praha, VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008., 363 str. „Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti“, 55. Str. 149–153.
- Historický slovník slovenského jazyka*, A – J, 1991; K – N, 1992; O – p (pochytka), 1994; P (poihrať sa – pytlovať), 1995; R – rab. Š – švrkotaf, 2000; T – V, 2005; Z – Ž, 2008. Ur. M. Majtán et al. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Horák, G. 1999. *Slovo o slove*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- Ivanová-Šalingová, M., Šaling, S., Maníková, Z. 1998. *Slovenčina bez chýb*. Bratislava, Veľký Šariš: Vydavateľstvo SAMO.
- Karčová, A. 2014. *Frekventované bohemizmy v slovenčine – substantíva s formantom -tko*. U: Fiala Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája II. (2nd Conference for Young Slavists in Budapest). Ur.: Urkom, A.: Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, str. 80–90. (takoder: <https://korpus.sk/attachments/publications/2012-karcova-bohemizmy.pdf>. Pristup 13. 2. 2022.).
- Králik, L. 2015. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (= KSSJ). 1987, 1989, 1997. Ur.: Kačala, J., Pisárčiková, M. 1. vyd., 2. oprav. vyd., 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (= KSSJ). 2003. Ur.: Kačala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. (dostupan i na: https://www.juls.savba.sk/kssj_4.html)
- Krátky slovník slovenského jazyka* (= KSSJ). 2020. Ur.: Kačala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. 5. dopl. a upr. vyd. Martin: Matica slovenská.
- Nábělková, M. 2008. *Slovenčina a čeština v kontakte – Pokračovanie príbehu*. Bratislava, Praha: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Práca*. 20. 7. 1998 (Chladný; I.: *Legislatívne dobrodružstvo Ministerstva kultúry SR*); *Práca*. 11. 8. 1998 (Považaj, M., Ripka, I.: *Spisovný jazyk v právnej terminológii*, Ohlasy na kritiku).
- Slovník slovenského jazyka* (= SSJ), A – K, 1959; L – O, 1960; P – R, 1963; S – U, 1964; V – Ž, 1965; Doplnky – dodatky, 1968. Ur.: Peciar, Š. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

- Slovník současného slovenského jazyka* (= SSSJ), A – G, 2006; H – L, 2011; M – N, 2015; O – Pn, 2021. Ur. Jarošová, A, Buzássyová, K. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Sokolová, M. 1991. *Komunikatívna efektívnosť českých kontaktných javov v súčasnej slovenčine*. U: Odaloš, P., Patráš, V. (ur.): *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*, 2, Banská Bystrica. Str. 232–242.
- Sokolová, M. 1995. *České kontaktné javy v slovenčine*. U: Ondrejovič, S., Šimková, M. (ur.): *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. (=Sociolinguistica Slovaca, 1). Bratislava. Str. 188–206.
- Valentová, I. 2011. *Žánrové a štýlové členenie bohemizmov v predpisovnom období slovenčiny*. „Slovenská reč“, 76, 3. Str. 149–159.

Czechisms in the Slovak language from the normative aspect

Czechisms in the Slovak standard language can be generally divided into three groups: 1) adapted lexemes derived from Slovak-Czech linguistic contact belonging to the Slovak standard language, 2) lexemes that appear as marginal elements in a certain period of time in the Slovak language, but which have not entered into wider use or which have not remained in it and 3) lexemes that in Slovak language practice compete with Slovak words, but which in normativistics are not accepted as part of the Slovak standard language. This paper describes the normative status and normative changes of Czechisms primarily on the example of the latest editions of the Short Dictionary of the Slovak Language, which, according to the Ministry of Culture of the Slovak Republic and the Slovak Language Act, is the relevant codification manual.

Keywords: *Czechisms, Slovak language, dictionaries*